

Pákozdi Imre

A BUDAI VÁR VÉDELMEBEN

Az utóbbi hónapokban megszorodtak a Budai Vár fejlesztését tárgyaló elképzelések. Zoboki Gábor interjút adott a másokkal együtt kidolgozott koncepcióról a Mozdó Világ 2011. márciusi számában, és a Baross Gábor Társaság is közzétett egy, a Budai Várról is hangsúlyosan szóló nyilatkozatot a város fejlesztéséről. Kidolgozottsága és hozzáférhetősége miatt kiemelkedően fontos a Középülettervező Zrt. (KÖZTI) koncepcióvázlata: az egyetlen, amelyet alkotói részleteiben is a közvélemény elé tártak. A 2011. február 24-i és április 1-jei, az építés szakmának szánt nyilvános ismertetések, valamint a 2011. május 5-én, az Építészfórumon közzétett anyag valóban elegendő támpontot adnak az elképzelés megvitatására. A koncepciókat figyelmesen végigolvasva, azokban két fontos szándék körvonalazódik: az egyik a Palotanegyed lehetséges legnagyobb fokú közelítése az épületegyüttes építészeti fénykorát jelentő Hauszmann Alajos-i állapothoz. Ennek a szándéknak a nevében és részeként építenék vissza a Szent György tér reprezentatív épületeit, és tennék ezeket, valamint majdnem az egész Palotanegyedet állami csúcshintézmények székhelyévé.

A másik fontos, minden koncepcióban fenn hangoztatott szándék az „élő Vár” jelleg megerősítése, tehát a „Polgárváros” lakóhelyként való megőrzése. A tervezők azonban ennek megvalósítását rendkívül ellentmondásosan gondolják. Írásom tehát egyrészt a Palotanegyed célzó fenti szándékok bírálata, másrészt pedig a Polgárvárost illető nemes szándék megvalósítási módjának kritikája. Mindeközben megkockáztatok néhány, a Budai Várral kapcsolatban ritkán hallható javaslatot.

A Palotanegyed rekonstrukciója

A Királyi Palota gazdag múlttal rendelkező, fenséges külsejű épületegyüttes, amelynek építészeti szempontból legragyogóbb korszaka a Hauszmann Alajos tervei nyomán, a 20. század elejére kialakult, alapvetően neobarokk állapot volt. Logikusnak tűnhet, hogy a Palota szolgáljon a mai Magyarország legfőbb közjogi méltóságainak székhelyül. A fenti álláspont hívei egyszersmind mellett is érvelnek, hogy a Palotanegyed eredeti (értsd: 20. század eleji) állapotába állítsuk vissza.

Azonban a Palotanegyed Mátyás király 1490-ben bekövetkezett halálától, és különösen a vár 1541-es török elfoglalása óta sajnos nem a magyar állami szuverenitás épített jelképe. Ez annak ellenére igaz, hogy alig másfél száz éve volt egy fényes pillanata. Görgey Artúr 1849 tavaszi, sikeres ostroma néhány hónapra azzá tette a Budai Várat és

benne a Palotát, aminek oly sokan látni szeretnék: a magyar függetlenség szimbólumává. Ez azonban csak villanás volt. Már 1686-ban, a töröktől való visszahódításakor sem gondolhatta senki, hogy a hadított Magyarország önálló állami létének restituálását szolgálja, és ez a helyzet nem változott 1921-ig, a Habsburgok végleges trónfosztásáig. Mária Teréziától Ferenc Józseffel bezárólag minden átalakítás és fejlesztés a Habsburg uralkodók dicsőségét szolgálta, és ez kiváltképpen igaz a Ybl–Hauszmann-féle, 20. század eleji neobarokk átépítésre. Ezen – egyébként gyönyörű – hauszmanni állapot rekonstruálása, valamint az államvezetés csúcshivatalai számára történő átadás tehát nem a magyar nemzeti identitás erősítését, hanem legfeljebb az Osztrák–Magyar Monarchia emlékezetét szolgálná. Gondoljuk végig: milyen ellentmondásos építész feladatot jelentene egy 20. század eleji neobarokk, elemeiben helyenként neoklasszicista, helyenként neoreneszánsz – tehát eklektikus – épületegyüttes újbóli felépítése, amelynek eredeti funkciói – udvarlakai őrség háza, lovarda, trónterem – régen megszűntek.

A fentiek miatt a királyság intézményének építészeti megidézését a Várban csakis kulturális téren tartom helyénvalónak, nem pedig a mai, demokratikus hatalom jelképrendszerének részeként. Úgy viszont igen: jó gondolat a dísztermek egyikének–másikának helyreállítása, de csakis múzeumi céllal és jelleggel. Sajnos aligha kivitelezhető a keleti szárnyakon végignyúló, valamikor 304 méter hosszúságú, egyenes vonalban összenyitható pazar terem sor rekonstrukciója. Annak ellenére, hogy Ferenc József külön kérésére csak magyar mesterek dolgozhattak a díszítésén. S még egy érv: úgy vélem, a miniszterelnökségnek ma gyakorlati és szimbolikus okokból egyaránt a Parlament mellett van a helye. (Az, hogy a miniszterelnökség 1867 és 1944 között Királyi Palota mellett, a Sándor-palotában helyezkedett el, logikus volt, hiszen akkoriban a miniszterelnök a király első hivatalnokának számított. A mai Magyarország politikai berendezkedése viszont a népfelég talaján áll, aminek az felel meg, hogy a miniszterelnökség a Parlament mellett legyen.)

A ma látható Várpalota a II. világháború után, Janáky István, Hidasi Lajos, Gerő László és Czagány István építészek, valamint kiváló régész társaik – többek között Zolnay László – munkájának eredménye. Ezt a ma látható állapotot többen kifogásolják, egyrészt építészeti, másrészt politikai okokból. Nos, nem értek egyet a korabeli, valóban áldatlan politikai állapotok hatását túlbecsülő véleményekkel. Akik ezzel érvelnek, figyelmen kívül hagyják, hogy az akkori politikai vezetés – a korai Rákosi-korszak egy rövid időszakától eltekintve – soha nem akart betelepülni a Palotába. A jelenleg látható állapot nem politikai, hanem valódi építészeti és műemlékvédelmi érvek alapján született, ez igaz mind a kupolára, az épületszárnyakra, mind pedig a kertrészletekre, a bástyákra, a várfalakra. Amit a Janáky–Gerő–Hidasi–Czagány „négyesfogat” alkotott, nem a politikai helyzetnek, sokkal inkább a műemléki helyreállítás akkori elveinek felelt meg. Ezen elvek mottója pedig így hangzott: „Minket nem egyetlen, szépnek deklarált állapot érdekel, hanem a tudományosan feltárt tények összefüggése, s ezek közül mindent bemutat műemlékvédelmünk, ami egy-egy jelentős állapot meglétére utal”

(MAROSI Ernő: *Magyar falusi templomok*, Corvina, 1975, 21). Ez az elv, valamint a késő hatvanas években kijelölt funkcióknak való megfelelés vezette a Palotanegyed ötvenes, hatvanas és hetvenes évek helyreállítási munkálatait is: az, hogy ott múzeumot, könyvtárat és galériát helyeztek el.

A Nemzeti Galéria és a Széchényi Könyvtár

A Hauszmann-féle állapot újbóli megépítésén túl a másik, mindhárom említett koncepcióban szereplő szándék az Országos Széchényi Könyvtár és a Nemzeti Galéria kitelepítése a Palotanegyedből. Az ezt követelők elfelejtik, hogy ezek az intézmények alig 27, illetve 37 évvel ezelőtt kerültek jelenlegi helyükre. Elfelejtik továbbá, hogy akkori tervezési és anyagi erőfeszítések nem negyed századra és nem is negyven évre szóltak.

A Széchényi Könyvtár raktári infrastruktúrájának alapos felújítása valószínűleg sürgős; ezen kívül azonban semmi nem indokolja, hogy ezek a széles kultúrafogyasztó rétegeket jól szolgáló, magas presztízsű intézmények száműzessenek méregdrágán megteremtett, ma is jó adottságú otthonukból. Egyébként ha a gyűjtemények gazdagodása folytán helyszüke áll elő, akkor nem a teljes intézmény áttelepítése az egyetlen megoldás. Szakmailag legalább ennyire indokolt a gyűjtemények megosztása. Építsünk új képtárat, de ne új Nemzeti Galériát, hanem egy Modern Képtárat. Végül is Münchenben sem telepítették át minduntalan az egész Pinakothekot, hanem a képanyag bővülésével újakat alapítottak. Így azután most van egy Alte Pinakothek, egy Neue Pinakothek és egy Pinakothek der Moderne. Végül is így vált ki a Nemzeti Galéria is a Szépművészeti Múzeumból ötvennégy évvel ezelőtt. Ráadásul sokkal szívesebben látogat az ember egy tematikusan jól átfogható kiállítást, mint egy mindent megmutatni akaró, emberfeletti időt és nemzeti vagy kulturális befogadói alázatot követelő óriásgyűjteményt.

A Széchényi Könyvtárral hasonló a helyzet. Kötelempéldány-gyűjtői feladatköre nem jelenti azt, hogy minden dokumentumot állandóan készenlétben kell tartania. Legitim megoldás a külső, tehát olcsó helyen fekvő, csak raktárként igényes tároló helyen történő őrzés, ha az utóbbi 80-100 év műveinek digitalizálása megfelelő ütemben és minőségben történik. Ez a megfelelő minőségben azt jelenti, hogy nem csak oldalanként beszkenelve, hanem szövegszerkesztőkkel visszakereshető formátumban célszerű tárolni a dokumentumokat. Az olvasói igények nagy többsége ugyanis ilyen formátumú anyagok elektronikus szolgáltatásával kielégíthető. Ma ebbe, és nem újabb épületekbe érdemes investálnia egy nemzeti könyvtárnak.

Apropó, investíció. Miközben többek költséges újjáépítésekről álmodnak, ma a Palotanegyed fenntartására sem jut elég pénz. A déli várlejtő romlik, a lépcsők szétcsúszva, begyepesedve, letöredezve: ez a tündérkerti adottságú terület ma az enyészeté. Szédelgés másfélezer milliárdos beruházásokról álmodozni, amikor a jelenlegi struktúrák fenntartásához szükséges tízmilliók is hiányoznak. Ugyanakkor – Czétényi Piroska

több helyen is hangoztatott véleményével egyetértve – a Palota csúnya és stílusterő ablakainak cseréjét fontos feladatnak tartom.

A Szent György tér

A Budai Vár felújítására alkotott koncepciók esendőségeit mintegy csokorba gyűjtve láthatjuk a Szent György térre vonatkozó tervek kapcsán. Röviden: egyesek visszaépítenének mindent, ami ott az utóbbi 150 évben előfordult, majd ezeket az épületeket telera-aknák presztízs-intézményekkel – Alkotmánybíróság, Miniszterelnöki Hivatal, Köztársasági Elnöki Hivatal és Rezidencia, Szent György Ház mint Európa Ház (ez a Dísz térre is nyíló, volt Honvéd-főparancsnokság és a Hadügyminisztérium újjáépítésével jönne létre), továbbá a Magyarok Háza a Magyarok Állandó Értekezletével. A Táncszínházat kiakolbólitánák, bár közösségi szerepe részben megmaradna, hogy helyébe egy ünnepek tartására is alkalmas színháztermet képezzenek. A mellette lévő épületbe, a volt karmelita kolostorba viszont a „Magyarok Hagyatékának Házát” helyeznék.

Ez a rekonstrukció iszonyú közpénzbe kerülne, és elevenen temetné el a Szent György tér köznapi életritmusának utolsó dobbanását is. Ha valami, akkor ez a hasznosítás biztosan elszakítaná a Palotát a Polgárvárostól, egyszermind súlyosan akadályozná a gyalogos forgalmat a Dísz tér és a Palota között. A miniszterelnökség és az államfői hivatal mindennapi és protokolláris forgalma állandó és elviselhetetlen rendőri készsültséget, kordonokat és – igen! – autóforgalmat terhelne erre a térre. Ennek a méregdrága, ám már tervezésekor eleve elhaltak ígérkező városzövet-darabkának a létrehozása helyett azt javaslom, hogy bontsuk le a volt Honvéd-főparancsnokság hatvanöt éve romként éktelenkedő maradványait. Magyarország utóbbi két, vesztes háborúját innen irányították; nem értem, miért kellene megtartani, újjáépíteni, ápolni ezt az épületet. Helyére inkább – továbbá a Szent György tér nyugati térfala újjáalkotására, tehát a volt Teleki-palota és a lovarda helyére – épülhessenek lakóházak! A Dísz téri épületek tágan értelmezett sajátosságai alapján megszabott stíluskorlátok, párkánymagasságok, homlokzati osztások előírásával itt egy a hagyományokkal együtt élő, kortárs, tipikusan egy vagy kéteemeletes, elegáns lakónegyed jöhetne létre, mintegy a Polgárváros meghosszabbításaként. A telkek kiárusítása jelentős bevételhez juttatná a helyi önkormányzatot – ahelyett, hogy több száz- vagy ezermilliárd forintnyi közpénzt felemészítő költségekbe vernénk magunkat a koncepció által javasolt állami presztízsberuházások megépítésével, amit ugyancsak több milliárdos évi fenntartási költség tetézne. Egyébként a Szent György tér és környéke csak a 17. század óta tartozik a Palotanegyedhez, azelőtt a Polgárváros szerves része volt.

A Szent György tér beépítésének legjobb megoldása tehát szerintem a lakhatóvá tétel, az, hogy a teret visszaadjuk a Polgárvárosnak. Kis Péter építész pedig, aki 2008-ban kétszer is megnyerte a Dísz tér és a Szent György tér közötti, volt hadtestparancs-

nokság tömbjének beépítési pályázatát, illene megkövetni a vitatható szándékú pályázati kiírásért.

A várfalak

A várfalak kiszabadítása már Preisich Gábornak is vesszőparipája volt. A Budapest című hajdani folyóiratban (a mai, igen színvonalas, azonos nevű periodika egyik elődjében) valamikor a hetvenes években közölt erről tanulmányt a neves építész, aki fényképekkel bőven illusztrálva kelt ki a Várhegyet körbe csúfító túlépítések ellen. Teljes joggal, hiszen a várplató alig 70 méterrel magasodik a Duna-parti kövezet fölé. Érdekes módon minden, Preisich Gábor által kifogásolt épület a II. világháború előtt épült. Ha ehhez hozzá vesszük, hogy a két világháború közötti, a várfalakon belül készített fényképek tanúbizonysága szerint a 20. század eleji építési láz magát a Polgárvárost is sújtotta, nagyon meg kell gondolnunk, hogy mit akarunk eredeti tömegében, magasságában és stílusában helyreállítani és mit nem.

Mindjárt példaként említem a Dísz tér néhány hajdani épületét. A volt Külügyminisztérium, a Honvéd-főparancsnokság mai szemmel elviselhetetlenül magas és eklektikusan cifra épületei megülték a teret és a Várat. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a Dísz tér nyugati és északi oldalán több, ötszintes bérház éktelenkedett, hogy a Szentháromság tér északi oldalát határoló Pénzügyminisztérium eredeti formájában egyszerűen testidegen képlet volt az egyemeletes, középkori kis házak között, hogy az Országos Levéltár tömbje máig megszokhatatlanul tornyosul a Bécsi kapu tér fölé, nem is beszélve a Hilton arrogáns módon túlmagasított épületéről – nos, érdemes elgondolkodnunk a Vár épületeinek kívánatos tömegéről és stílusáról.

A hajdani Pénzügyminisztérium – később a Műszaki Egyetem villamosmérnöki karának kollégiuma, más néven régi Várklub – mai külseje sokkal inkább illik a környezetéhez, mint az ostrom előtti, a 19. század végi „flamboyant neogótika” jegyében született, ormos-tornyos cifraság. A jelenlegi homlokzat jobban tükrözi a masszív, visszafogottan díszes magyarországi gótika hangulatát. Ide kívánczok a megjegyzés, hogy míg Budapest egészének legnagyobb építészeti vonzereje és kivételes értéke az eklektika, a Vár lakónegyedébe nem illenek (és soha nem is illettek) eklektikus épületek, akárki is építette oda azokat.

A Polgárváros

A Polgárváros közlekedését illetően születtek a leginkább életidegen elképzelések. A KÖZTI-s tanulmány egyszerűen kitiltaná a személyautókat a Vár területéről, a Vár környéki garázsokba száműzve azokat. Zoboki Gábor a BKV-járatokat szüntetné meg,

metrómeghosszabbítási és -alávezetési tervekkel helyettesítve a buszokat. Számos európai óváros példája mutatja, egy városrész meghal, ha az ott lakók közlekedési lehetőségeit elveszik. Különösen, ha nem parkolhatnak lakásuk elérhető közelségében. Ez lett Porto és Lisszabon régi belvárosának tragédiája, és ennek tudatos figyelembevétele mentette át élő városként az ódon német és osztrák kis- és belvárosokat. Ha azt akarjuk, hogy a Vár lakott maradjon, akkor olyan mélygarázsokat kell építenünk, amelyek fentről, a várplatóról, tehát a házak szintjéről, a Vár utcáiról elérhetők. Nem szabad, hogy ennek útjában álljanak a várbarlangok. Egyrészt ezek barlangászati értéke nem túl jelentős, miközben régészeti és turisztikai szempontból sem igazán érdekesek. Másrészt ez a részben természetes, részben mesterséges üregrendszer állandó statikai veszélyt jelent a várbéli épületekkel – különösen a mai autóbusz-közlekedéssel (szó szerint) súlyosbított forgalmi viszonyok mellett. A Várhegy barlangrendszerét felhasználó és megerősítő garázsrendszer természetesen nem olcsó multság. Ezért ezt egy megfelelő, az önkormányzatot, a magyar államot és – többségi – magánertől összefogó konzorciummal kellene megépíttetni. Hasonlóra van példa, éppen a Várban, ugyanis a Palotanegyed alatt épül, épülget már egy nagy hazai bank ingatlanos üzletága által finanszírozott mélygarázs.

Amíg a mélygarázsok meg nem épülnek, az ott lakók számára engedélyezni kell a Vár területén a parkolást, célszerűen „egy autó, egy lakás” arányban. Ez egyébként lehetséges: ma kb. 530 parkolóhely van a Vár utcáin és terein. Megfontolandó a KÖZTI-konceptió javaslata, hogy a tereken ne engedélyezzük a parkolást. Én ezt a tilalmat Szentháromság térre korlátoznám, ahol 25-30 parkolóhely található. A turistabuszokat valóban nem kellene felengedni, pontosabban továbbra sem kívánatos parkolóhelyet biztosítani számukra a falakon belül. Ám erre nincs is szükség. A Fehérvári kaputól a Dózsa György térig mintegy 30, a Hunyadi János úton pedig 20 autóbusz számára ma is adott a parkolás. Ezt ugyan távlatilag növelni kell, de a jelenlegi férőhelyek is egyidejűleg több mint kétezer, autóbusszal érkező látogató fogadását teszik lehetővé.

Az „élő Vár” koncepció

... sikerének sarkalatos pontja, hogy elegendő számú állandó lakója van-e, marad-e a Várnak. Szerintem máris túl sok intézmény működik e patinás negyedben: gondoljunk az MTA Országház utcai tömbjére, a Német Nagykövetségre, a volt Pénzügyminisztérium Szentháromság téri épületére, a régi és a jelenlegi Városházára, a Táncsics utcai Zenetudományi Intézetre, a Hadtörténeti Intézetre. A KÖZTI koncepciója ezek számát tovább növelné: 1848-as emlékhelyet és kutatóközpontot telepítene a Táncsics utcába, az Erdélyi bástyához, ifjúsági központot a Kapisztrán térre. Pedig inkább kitélepíteni kellene az intézményeket, épületeiket pedig jó pénzért átadni ingatlanfejlesztőknek, hogy lakóházakká alakítsák azokat. Élénk polgári élethez ugyanis tehető soka-

ság kell, valódi, egyéni, családi és csoportos kikapcsolódást lehetővé tevő, nyilvános helyekkel. Könyvtárral, art mozival, éttermekkel, sörözőkkel, presszókkal és társas körrel. Nem a nap 14 órájában kiüresedetten álló, de a maradék 10 órában sem látogatható, fennkölt szellemű intézményekre van szükség, hanem lakókra és életszerűen működő, valódi közösségi helyekre. Továbbá jól megválogatott fesztiválokra! Jazzfesztiválra, kézműves vásárra, minőségi borok szemléjére, páncélos vitézek seregszemléjére, öreg-huszar-találkozóra (legutóbb a bozsoki Sibrik-kastélyban szervezték – miért is nem a Budai Várban?). Tehát részben megvalósított elképzelések további csiszolására, részben további ötletekre van szükség. Amelyek feldobják, ám nem ülik meg tartósan a Várat.

